

International
**SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL**

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:48
sssjournal.com

pp.6046-6052
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 10/09/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 27/10/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 27.10.2019

ŞÂFİİ USÛLCÜLERİN MUHTELEFÜN FİH OLAN RİVAYETLERİ TERCİH VE YORUMLAMA GEREKÇELERİ: EBÛ İSHÂK eş-ŞİRÂZÎ ÖRNEĞİ*

REASONS FOR THE CHOICE AND INTERPRETATION OF CONTROVERSIAL NARRATIVES BY SHAFI' SCHOOL METHODOLOGISTS: ABU ISHAK AL SHIRAZI EXAMPLE

Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Şırnak/TÜRKİYE
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4507-5300>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1845>

Reference : Agitoğlu, N. (2019). "Şâfiî Usûlcülerin Muhtelefun Fih Olan Rivayetleri Tercih Ve Yorumlama Gerekçeleri: Ebû İshâk Eş-Şirâzî Örneği", International Social Sciences Studies Journal, 5(48): 6046-6052.

ÖZ

Hicaz fıkhı ile Irak fıkhı arasında orijinal bir sentez meydana getirmiş olan İmam Şâfiî'ye (ö. 204/820) nispet edilen fıkıh ekolü ve bu çizgideki fıkıh birikimi olan Şâfiî mezhebi içerisinde önemli ve etkili birçok âlim yetişmiştir. Bu mezhebin önemli fakih ve usûlcülerinden biri Ebû İshâk Cemâlüddin İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şirâzî'dir (ö. 476/1083). Şirâzî, 393'te Şirâz'ın güneyindeki Firûzâbâd beldesinde doğmuş, 415 yılında Bağdat'a gitmiş ve ölümüne kadar orada kalmıştır. Bağdat'ta meşhur âlimlerden fıkıh, usûl, hilâf, cedel ve hadis dersleri almıştır. İlmî kişiliğinin oluşmasında kendisine çok tesir eden ünlü şairler şiirlerinde, Şirâzî'ye yaptıkları telmihlerle onun münazaradaki etkinliğine dikkat çekmişlerdir. Şirâzî, diğer mezheplere mensup birçok bilgin tarafından takdir edilmiş ve övülmüştür. Hocası Ebû't-Tayyib et-Taberî'nin vefatı üzerine Şirâzî, mezhepler arası yoğun bir rekabete ve siyasi çekişmelere sahne olan Bağdat'ta Şâfiî mezhebini temsil konumuna gelmiştir. Telif ve öğretim faaliyetlerini bu gerilimli ortamda yürüten Şirâzî'nin yaşadığı dönemde önemli bir siyasetçi olan Nizâmülmülk, hilafet merkezi ile uyumlu bir siyasetin Selçuklu Devleti yararına olacağı düşüncesini taşıdığından bu süreçte Şâfiî mezhebine önemli bir misyon yüklemiş ve takdir ettiği Şirâzî'yi müderris tayin etme düşüncesiyle Nizâmiye Medresesi'ni inşa ettirmiştir. Şirâzî, açılış dersi vermekten bir süre kaçınıncı bu vazife Ebû Nasr İbnü's-Sabbâğ'a verildi. Baskılara karşı daha fazla direnemeyen Şirâzî, göreve başlamak zorunda kaldı ve buradaki müderrisliğini hayatının sonuna kadar devam ettirdi. Birçok öğrenci yetiştiren Şirâzî, öğretim ve telif faaliyetlerinin yanı sıra pek çok sosyal anlaşmazlığın çözümüne katkı sağlamış, bazen kendisini mezhepler arası kavgaların ve tartışmaların içinde bulmuştur. Çok sayıda eser telif eden Şirâzî'nin özellikle el-Lüma' fi usûl'l-fikh adlı eseri göz önünde bulundurulduğunda, muhtelefun fih olan rivayetleri tercih ve yorumlama nedenleri konusuna yaklaşımı dikkat çekmektedir. Tercihin de bir yorumlama ameliyesi olduğu unutulmamalıdır. Şirâzî'ye göre tercih sened ve metin açısından yapılır. Bu bağlamda ona göre sened açısından, olaya müdahil olan ya da olayla bir ilişkisi olan başkasına tercih edilir. Bir başka tercih nedeni de fakihliktir. Zira fakih ne işittiğini daha iyi bilir. Metin bakımından da âlimlerin amel ettiği rivayetin veya lafız ve delili cem edenin sadece birisini cem edene tercih edileceğini belirtir. Buna benzer birçok kriter sıralayan Şirâzî'nin sened ve metin bakımından öngördüğü tercih nedenleri bu çalışmada irdelenecek ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şâfiî, Fıkıh Usûlü, Tercih, Yorum, Şirâzî.

ABSTRACT

Many important and influential scholars have been raised in the school of fiqh and the fiqh accumulation in this line, which is compared to Imam Shafi'i (d. 204/820), who created an original synthesis between Hijaz Fiqh and Iraqi Fiqh. One of the important rhetoric of this sect is Abu Ishaq Jamaluddin Ibrahim b. Ali b. Yousuf is al-Shiraz (d. 476/1083). Shirazi was born in 393 in the town of Firuzabad in the south of Shiraz, in 415 he went to Baghdad and remained there until his death. He took fiqh, usûl, hilâf, jedel and hadith lessons from famous scholars in Baghdad. Famous poets, who influenced him in the formation of his scientific personality, drew attention to his effectiveness in the debate with the remarks they made to Shirazi. Shirazi was appreciated and

* Bu çalışma, daha önce yazar tarafından İslam ve Yorum III (11-12 Nisan 2019, Malatya) Sempozyumunda sunulan tebliğin geliştirilmiş ve makale formatına getirilmiş halidir.

praised by many scholars from other sects. Upon the death of his teacher al-Taberî, Shirazi became the representative of Shafi'i sect in Baghdad, which was the scene of intense competition among the sects and political strife. Nizâmülmülk, who was an important politician during the period of Shirazi, who carried out the copyright and teaching activities in this tense environment, carried the idea that a policy compatible with the caliphate center would benefit the Seljuk State in this period, and in this process, he installed an important mission and appreciated Shirazi. Madrasah was built. When Shirazi refused to give an opening lecture for a while, this task was given to Abu Nasr Ibn's-Sabbâğ. Unable to resist further oppression, Shirazi had to start his duty and continued his professorship there until the end of his life. Shirazi who educated many students, contributed to the solution of many social conflicts as well as teaching and royalty activities, and sometimes found himself in fights and discussions between sects. Considering his book *al-Lüma 'fi usûli'l-fikh*, Shirazi's approach to the reasons for preferring and interpreting the narratives that attract attention is remarkable. It should be noted that preference is also an interpretation process. According to Shirazi, preference is made in terms of deed and text. In this context, according to him, in terms of deed, it is preferred to someone else who is involved or has a relationship with the event. Another reason for preference is fake. Because the Fakih knows better what he hears. In terms of the text of the narrative of the scholar or deeds and evidence and cem that only one of the cem indicates that the preferred. The reasons for preference of Şîrâzî, which enumerates many similar criteria, in terms of deed and text will be examined and evaluated in this paper.

Keywords: Shafi'i, Methodology, Choice, Comment, Al Shirazi.

1. GİRİŞ

Medine merkezli Hicaz fıkhı ile Kûfe merkezli Irak fıkhı arasında orijinal bir sentez meydana getiren İmam Şâfiî'ye (ö. 204/820) nispet edilen fıkıh ekolü ve bu çizgideki fıkıh birikimi Şâfiî mezhebi diye isimlendirilmiştir. (Aybakan, 2010a: 233) Şâfiî mezhebi çok sayıda müntesibi olan bir ekol olarak değişik Müslüman beldelerde yayılma imkânı bulmuştur. Sistemli bir mezhep olarak kendine has bir metodoloji geliştirdiği gibi önemli usûlcülerin de yetişmesini sağlamıştır.

Şâfiî mezhebi içerisinde önemli ve etkili birçok âlim yetişmiştir. Bu mezhebin önemli fakih ve usûlcülerinden biri de Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî'dir (ö. 476/1083). Fıkıh eğitimi ile yakından ilgilenen ve çok sayıda eser telif eden Şîrâzî'nin özellikle *el-Lüma 'fi usûli'l-fikh* adlı eseri göz önünde bulundurulduğunda, onun usûlcülüğüne dair malumata ulaşmak kolaylaşmaktadır.

Şîrâzî'nin mezkûr eserinde özellikle muhtelefun fih olan rivayetleri tercih ve yorumlama nedenleri konusuna yaklaşımı dikkat çekmektedir. Tercihin de bir yorumlama ameliyesi olduğu unutulmamalıdır. Şîrâzî'ye göre tercih sened ve metin açısından yapılır. O, her iki alanda 12'şer olmak üzere 24 madde tercih gerekçesi sıralamıştır.

Biz çalışmamızın birinci bölümünde Şîrâzî'nin kısaca hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdikten sonra ikinci bölümde onun sened ve metin bakımından öngördüğü tercih nedenlerini ele alıp irdelenecek ve değerlendirme yoluna gideceğiz. Bu çerçevede sened bakımından tercih nedenleri ve metin açısından tercih nedenlerini verdikten sonra genel bir değerlendirme yoluna gideceğiz. Ardından çalışmamızı bir sonuç ile bitireceğiz.

2. EBÛ İSHÂK EŞ-ŞÎRÂZÎ'NİN KISACA HAYATI VE ESERLERİ

Tam adı Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî eş-Şîrâzî (ö. 476/1083) olan müellifimiz, Şîraz'ın güneyindeki Fîrûzâbâd beldesinde dünyaya gelmiştir. İlim tahsili için Basra ve Bağdat'a gitmeden önce ilk eğitimini doğduğu yerde, ayrıca Şîraz ve Gandecân'da aldı. Bağdat'a geçtikten sonra ömrünün sonuna kadar orada kaldı. Bağdat'ta usûl, fıkıh ve cedel ilimlerini tahsil ettiği hocaları şunlardır: Ebû Tayyib et-Taberî (ö. 450/1058), Ebû Hâtim Mahmûd b. Hasan el-Kazvîni (ö. 414/1023), Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Beyzâvî, (ö. 424/1032) ve İbn Râmîn (ö. 430/1038). Ebû Bekir el-Berkânî (ö. 436/1083), İbn Şâzân el-Bağdadî (ö. 420/1029) gibi âlimlerden de hadis dersleri almıştır. (Zehebî, 1993: 18/452-463; Şîrâzî, Trs.a: 5 vd.; Aybakan, 2010b: 184; Ayrıca Şîrâzî ile ilgili yapılmış kayda değer bazı ilmi çalışmalar için bkz. Erkoç, 2011; Özaydın, 2015; Özdemir, 2017; Akkurt, 2017; Özdemir, 2018).

İlmî kişiliğinin oluşmasında en önemli rol yaklaşık olarak on yıl kadar kendisine öğrencilik yaptığı hocası Ebû Tayyib et-Taberî'ye aittir.(Aybakan, 2010b: 184)

Şîrâzî'nin, bir Müslümanın Fatihâ'yı bilmesi kadar, mezhepler arası hilaf meselelerine vâkıf olduğu ve özellikle münazara ilminde dönemin sayılı âlimlerden birisi olarak kabul edildiği nakledilmektedir. Rivayete göre Şîrâzî ile karşılaşmış bir mesele hakkındaki görüşünü dinleyen Mâverîdî (ö. 450/1058) onun gibisine denk gelmediğini söylemiş ve şayet İmam Şâfiî görseydi onu mutlaka iftihar ederdi, demiştir. Hocası Ebû Tayyib et-Taberî'nin ölümü üzerine Şîrâzî, Bağdat'ta Şâfiî mezhebini temsil konumuna gelmiştir. Bağdat o dönemlerde mezhepler arası yoğun rekabete ve siyâsî çekişmelere sahne olan bir bölge idi. (Aybakan, 2010b: 184-185)

Şîrâzî, yaşadığı dönemde ilk önce Büveyhî-Abbâsî mücadelesi daha sonra ise Selçuklu-Abbâsî mücadelesine şahit olmuştur. Büveyhîler devrinde Sünnî-Şîî çatışması vardı. Tuğrul Bey Bağdat'a girip Büveyhî egemenliğini yok edince, mücadele Sünnî mezhepler arasındaki ihtilâf ekseninde yoğunlaşmaya başlamıştır. O dönemde Bağdat'ta Hanbelîler güçlü idi. Mâlikî mezhebi ise hicri beşinci yüzyılda Bağdat'ta neredeyse yok olma noktasına gelmiş idi. Nişâbur merkezli Büyük Selçuklu devleti, Hanefî mezhebini desteklemişse de daha sonra bu politikadan vazgeçmiştir. Alparslan (1064-1072) ve Melikşah (1072-1092) dönemlerine denk gelen zamanda Nizâmülmülk'ün (ö. 485/1092) etkisiyle Şâfiî mezhebine özel bir ilgi gösterilir olmuştur. Nizâmülmülk, ilmini takdir ettiği Şîrâzî'yi müderris tayin etme düşüncesiyle Nizâmiye Medresesi'ni inşa ettirdi. Şîrâzî, hayatının sonuna kadar buradaki müderrislik görevini sürdürmüştür. (Sübki, 1413: 4/215-256.) Onun ilmî şahsiyetinin şekillenmesinde, bu hareketli ve karışık ortamın da tesiri büyük olmuştur. Onun münazara ve cedel konusundaki maharetinin bu ortamdan güç bulmadığı düşünülemez.

Öğretim ve ilmî telif faaliyetlerini bu gerilimli ortamda devam ettiren Şîrâzî, pek çok sosyal anlaşmazlığın çözümünde rol oynamıştır. Bazen kendisini mezhepler arası tartışmaların içinde bulmuştur. Şâfiîlerin Hanbelîleri teşbih ve teccim ile suçlaması ile çıkan tartışmalarda da Şîrâzî çoğu zaman aracı rolünü oynamıştır. (Sübki, 1413: 4/215-256; Aybakan, 2010b: 185-186; Şîrâzî, 1988: 578-662. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Özdemir, 2018: 449-450.) O, ilmî ve sosyal meselelerde hep müspet ve yapıcı yönü ile öne çıkmış bir âlim portresi çizmiştir.

İlmî birikim ve yorum yeteneğini eserlerine dökmeyi ihmal etmeyen Şîrâzî, çok önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Eserlerini şöyle sıralamak mümkündür:

- 1) *el-Mühezzeb fi fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*. Şâfiî fıkının ana kaynaklarından biri olan eserde mezhepteki temel hükümler ve mezhep içi ihtilâflar delilleriyle ele alınmaktadır.
- 2) *et-Tenbîh fi fûrû'î'l-fıkhi's-Şâfiî*. Bu muhtasar eser Şâfiî fıkının beş muteber kitabından biri olup üzerinde çok sayıda şerh yazılmış, çeşitli ilmî çalışmalara konu olmuştur.
- 3) *el-Lüma' fi usûli'l-fikh*. *el-Lüma'* müellifinden başka âlimler de şerh etmiştir. Çalışmamızda, onun muhtelefun fih rivayetlerdeki tercih gerekçelerini bu eseri bağlamında ele alacağız.
- 4) *Şerhu'l-Lüma'*. Yine onun eseri olan *el-Lüma' fi usûli'l-fikh*'in kendisi tarafından yapılmış şerhidir.
- 5) *et-Tebşîr fi usûli'l-fikh*. Mütakellimîn metoduna göre yazılmış olup sadece hilâfla ilgili meselelere temas etmektedir.
- 6) *el-Mülahas fi'l-cedel*. Şîrâzî'nin cedele dair ilk eseridir.
- 7) *el-Ma'üne fi'l-cedel* (*Ma'ünetü'l-mübtedîn ve tezkiretü'l-müntehîn fi'l-cedel*). Usûl-i fikh konularının cedel yöntemiyle ele alındığı kitap *el-Mülahas fi'l-cedel*'in muhtasarı niteliğindedir.
- 8) *en-Nüket fi'l-mesâ'ili'l-muhtelef fihâ beyne's-Şâfiî ve beyne Ebî Hanîfe*.
- 9) *Muhtasar fima'htelege fihî Ebû Hanîfe ve's-Şâfiî*. Müellifin girişte belirttiğine göre yetmiş iki kitaptan yararlanılarak derlenen bu eserde Şâfiî ve Ebû Hanîfe arasındaki 555 hilâf meselesi delilleri verilmeden kısaca anlatılmıştır.
- 10) *Tezkiretü'l-mes'ûlîn fi'l-hilâf beyne'l-Hanefî ve's-Şâfiî*.
- 11) *el-Muhtasar fi usûli mezhebi's-Şâfiî*.
- 12) *el-İşâre ilâ mezhebi ehli'l-hak*.
- 13) *Akîdetü's-selef*.
- 14) *Tabakâtü'l-fukahâ'*. Sahâbe neslinden V. yüzyılın ortalarına kadar gelen meşhur fakihlerin kısa biyografilerini içermekte, fikhın müellif zamanına kadarki gelişim seyrine dair genel bir tablo çizmektedir. (Geniş bilgi için bkz. Şîrâzî, Trs.a: 19-20; Aybakan, 2010b: 185-186.)

Şîrâzî'nin muhtelefun fih rivayetler arasında tercihte bulunma gerekçelerini onun *el-Lüma' fi usûli'l-fikh* adlı eserini esas alarak incelemeye çalışacağız. Müellifi ile beraber başka âlimler tarafından da şerh edildiği yukarıda zikredilmiştir.

Bizim çalışmada esas alacağımız baskı *el-Lüma' fi usûli'l-fikh maa havâşî'l-Kâsimî ve muhtasari tahrîci'l-Gumârî* adıyla yayınlanmış olandır. (Şîrâzî, Trs.b)

3. EBŪ İSHÂK EŞ-ŞİRÂZÎ'NİN MUHTELEFÜN RİVAYETLERİ TERCİH NEDENLERİ

Şîrâzî'nin mezkûr eserinde özellikle muhtelefun fih olan rivayetleri tercih ve yorumlama nedenleri konusuna yaklaşımı dikkat çekmektedir. Tercihin bir yorumlama ameliyesi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum âlimlerin rivayetleri anlama gayesine matuftur. Böylece rivayetlerin anlaşılabilmesi kadar amel edilebilme ve işlevselliği noktasına da hizmet edilmiş olmaktadır.

Şîrâzî'ye göre tercih, sened ve metin açısından yapılır. Bu bağlamda ona göre sened açısından, olaya müdahil olan ya da olayla bir ilişkisi olan başkasına tercih edilir. Bir başka tercih nedeni de fakihliktir. Zira fakih ne işittiğini daha iyi bilir. Metin bakımından da âlimlerin amel ettiği rivayetin veya lafız ve delili cem edenin sadece birisini cem edene tercih edileceğini belirtir. Buna benzer birçok kriter sıralayan Şîrâzî'nin sened ve metin bakımından öngördüğü tercih nedenlerini irdeleyecek ve değerlendirme yoluna gideceğiz.

En başta şu noktaya dikkat çekmekte fayda vardır. Muhtelefun fih rivayetlerde tercih meselesi âhâd haberde gerçekleşmektedir. Mütevatirde böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü mütevatir kat'î bilgi ifade eder. Genelde kabul edildiğine göre tercihte bulunmadan önce iki hadisin arası cem edilmeye ve uzlaştırılmaya çalışılır. Cem mümkün değilse hadisin mensûh olup olmadığına bakılır. Nesh mümkün değilse tercih sebeplerine başvurulur. (Şîrâzî, Trs.b: 217.)

Şîrâzî'ye göre tercih sened ve metin açısından yapılır. O önce sened bakımından sonra metin açısından tercih sebeplerini 12'şer maddede sıralamıştır:

3.1. Sened açısından tercih nedenleri

Şîrâzî öncelikle muhtelefun fih olan rivayetlerde sened açısından 12 tercih gerekçesi sıralamaktadır. Tercih gerekçeleri şu şekildedir:

- 1) Yaş açısından büyük olan râvi, daha küçük olana tercih edilir. Zira büyük olanın daha iyi kavramış olduğu düşünülür. (Şîrâzî, Trs.b: 217.)
 - 2) Fakih olan râvinin evlâ olduğu kabul edilir. Çünkü fakih olan ne işittiğini daha iyi bilmekte ve kavramaktadır. (Şîrâzî, Trs.b: 217.)
 - 3) Peygambere daha yakın olan kişi sünnetleri daha iyi bildiği için tercih edilir. Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'in (sas) ev hayatını daha iyi bilmesi gibi. (Şîrâzî, Trs.b: 217; Ayrıca bkz. Zaferî 1999: 2/351.)
 - 4) Olaya müdahil olan ya da olayla bir ilişkisi olan râvi böyle olmayan râviye tercih edilir. (Şîrâzî, Trs.b, 218.) Zira böyle bir râvinin aktardığı olaya daha vâkıf olduğu ortadadır.
 - 5) Râvisi çok olan rivayet böyle olmayan rivayete tercih edilir. Çünkü topluluğun haberi daha kuvvetlidir. (Şîrâzî, Trs.b, 218.) Râvilerin çokluğunun yanılma ve yanlış anlaşılma ihtimalini zayıflatması rivayete güç kazandırmaktadır.
- Şîrâzî, { قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَنْ تَصِلَ إِخْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ إِخْدَاهُمَا الْأُخْرَى} ayetini burada delil olarak getirmiştir. (el- Bakara, 2/282.)
- 6) Sohbeti çok olan râvi böyle olmayana tercih edilir. Çünkü o sünenleri daha iyi bilir. (Şîrâzî, Trs.b, 218.)
 - 7) Hadisin siyâkını daha iyi bilen rivayeti tercih edilir. Çünkü haberi daha iyi bir şekilde almıştır. (Şîrâzî, Trs.b, 218.) Böyle bir râvinin rivayetin bağlamına olan vukûfiyeti rivayete güç verecektir.
 - 8) Daha geç Müslüman olanın rivayeti tercih edilir. Çünkü o en son olan haberi daha iyi bilir. Ancak Hanefiler buna karşı çıkmıştır. (Şîrâzî, Trs.b, 218.)
 - 9) Daha ihtiyatlı olan râvinin rivayeti tercih edilir. Çünkü haberi daha özenli nakletmiştir. (Şîrâzî, Trs.b, 219.) İhtiyat ilmi titizliğin göstergelerindedir.
 - 10) Konuşma açısından sıkıntı yaşamayanın rivayeti tercih edilir. Çünkü konuşma sıkıntısı yaşayanın hıfzının daha zayıf olduğu düşünülür. (Şîrâzî, Trs.b, 219.)
 - 11) Medine ehlinin rivayeti evlâdır. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in fiillerini daha iyi bilir. (Şîrâzî, Trs.b, 219.) Medine'nin sünnet yurdu olarak nitelendirilmesi yani ahkâma dair nassların genelde orada nüzûl ve vürûdu Medine ehlinin önemini göstermektedir.

12) Kendisinden nakledilen rivayet hakkında ihtilafın olup olmasına göre tercih durumuna bakılır. Bir râvinin rivayeti hakkında ihtilaf olabilir. Rivayeti hakkında ihtilaf olmayan tercih edilir. (Şîrâzî, Trs.b, 219.)

3.2. Metin açısından tercih nedenleri

Şîrâzî muhtelifun fih olan rivayetlerde metin açısından da 12 tercih gerekçesi sıralamaktadır.

Tercih gerekçeleri şu şekildedir:

- 1) Kitap, sünnet ve kıyas gibi bir delile muvafık olan rivayet tercih edilmelidir. Zira bu haber, diğer delillerle desteklenmiştir. (Şîrâzî, Trs.b, 220.)
- 2) Âlimlerin amel ettiği rivayet takdim edilir. Âlimlerin onunla amel etmesi haberin en son o şekilde olduğunu göstermektedir. Ehl-i harameynin (Mekke-medine) onunla ameli de böyledir. Çünkü şeriatın bununla devam ettiğini ve toplum tarafından nakledildiğini göstermektedir. (Şîrâzî, Trs.b, 220.)
- 3) Lafız ve delili cem eden sadece birisini cem edene tercih edilir. (Şîrâzî, Trs.b, 220.)
- 4) Lafız ve delil açısından ihtilafa düşünce lafzen güçlü olan tercih edilir. Çünkü delil muhtelifun fihtir. Lafız ise değildir. (Şîrâzî, Trs.b, 220.)
- 5) Kavli ve fiilî olan, sadece kavli ya da fiilî olana tercih edilir. (Şîrâzî, Trs.b, 220.)
- 6) Hüküm kast eden diğerine tercih edilir. Çünkü bu beyan ve ifade açısından daha kuvvetlidir. (Şîrâzî, Trs.b, 221.)
- 7) Umum hüküm ifade eden rivayet, bir sebebe bağlı olan (mukayyed) hükme tercih edilir. Çünkü umum olanda ittifağ diğerinde ihtilaf vardır. Birisi bir sebebe binaen gelmiş, diğeri ise geneldir. (Şîrâzî, Trs.b, 221.)
- 8) Kendisi ile diğer rivayetin zıddına hüküm verilen rivayet tercih edilir. (Şîrâzî, Trs.b, 221.)
- 9) İsbat eden nefyedene tercih edilir. Olumlu olumsuz tercih edilir. Çünkü isbat edende fazla bilgi vardır. (Şîrâzî, Trs.b, 221.)
- 10) Nakil olan mukbî (beraeti zimmet asıl diyen) tercih edilir. Zira nakil olan şeri hüküm ifade etmektedir. (Şîrâzî, Trs.b, 221.)
- 11) İhtiyatlı olan tercih edilir. Çünkü dinen bu daha iyi ve uygundur. (Şîrâzî, Trs.b, 221.)
- 12) Sakınma ifade eden ibâha ifade edene tercih edilir. Bazılarına göre bu eşittir. (Şîrâzî, Trs.b, 221.)

Yukarıda Şîrâzî'nin ihtilaflı rivayetler konusunda ön gördüğü tercih gerekçelerini sened ve metin bakımından 12'şer maddede güzel bir şekilde sıraladığını gördük.

Rivayetler açısından ihtilaf meselesi önem arz etmektedir. Bu bakımdan konunun hadis ilimleri içerisinde müstakil bir alan haline geldiğini hatırlatmakta fayda vardır. Muhtelifu'l-hadis ilmi ile ilgili biraz bilgi vermek gerekirse şunlar söylenebilir:

Terim anlamıyla hadîslerin muhalefeti demek olan ihtilâfu'l-hadis terimi, sahih olarak rivayet edilmiş, dış görünüş bakımından birbirine zıt görünen, cem' ve te'lifin yapılabildiği yahut iki hadîsten birinin tercihiyle diğerinin terki ve tercih olunanla amel edilmesi sürecini ifade eder. (Geniş bilgi için bkz. Ahmed Naim, 1982: I, 251; Koçyiğit, 1985: 268; Çakan, 1986; Kanarya, 2012: 102.)

Aslında muhtelifu'l-hadis, iki hadisin zahirî olarak birbirine zıt anlamlarda vârid oluşudur. Her âlimin; hattâ her Müslümanın bilmesi gerekli görülen bu konu, Hz. Peygamber'in hadislerinde var olduğu zannedilen tenakuzun giderilmesine imkân sağlar. (İbnü's-Salah, Trs.: 284.) Hadis uleması, muhtelifu'l-hadis denilen bu konu ile meşgul olmuşlar ve birbirine zıt görülen hadisler arasını birleştirerek problemin giderilmesinde başarı sağlamışlardır. Bu konuda ilk defa *İhtilafu'l-hadis* adı altında bir kitap telif eden İmam Şâfiî (ö. 204/820) olmuştur. Ondan sonra aynı konuda İbn Kuteybe ed-Dineverî (ö. 275/889) hadislerde tenakuz bulunduğunu ileri sürerek onları reddeden hadis düşmanlarına cevap vermiştir. (Suyûtî, Trs.: 651 vd.; Koçyiğit, 1967: 147-148.)

Yine aynı konuda kitap te'lif edenler arasında İbn Cerir et-Taberî (ö. 224/838) ile et-Tahavî'nin (ö. 239/853) isimleri zikredilebilir. İbn Huzeyme (ö. 311/924) de, muhtelifu'l-hadis konusunda öne çıkmış kişilerdendir. Onun "birbirine zıt hiç bir hadis bilmiyorum; her kim böyle bir hadis biliyorsa, getirsin onu

telif edeyim” sözü, bu konudaki bilgisini göstermek bakımından dikkate değerdir. (Suyûtî, Trs.: 652; Koçyiğit, 1967: 148.)

Yukarıda da görüldüğü üzere muhtelifu'l-hadisın çözüm yöntemlerinden biri tercih yöntemidir. Tercih için ilgili âlimler birçok gerekçe ortaya koymuşlardır.

İbnu's-Salâh (ö. 643/1245), iki hadis arasında yapılan tercih için elli sebep bulunduğunu zikrederse de, Suyûtî (ö. 911/1505), bazı ulemanın bunları yüze çıkardığını söylemiş ve kendisi yedi kısım içerisinde yüz kadar sebebi örnekleriyle açıklamıştır. Bu yedi kısma bakıldığında şöyle bir tablo ile karşılaşırız:

- 1) Râvilerin hallerine bakılarak tercih yapılır. Örneğin tercih edilen hadisin râvileri, diğerinin râvilerine nisbetle daha çok olur. Fazla râviler tarafından rivayet edilen hadiste, râvileri az olan hadise nisbetle hata ihtimali daha azdır. Mesela tercih edilen hadisin râvileri, diğerine nisbetle daha fakih olurlar.
- 2) Hadisin tahammülüne bakılarak tercih yapılır. Örneğin tahammülün vakti bülûğ çağından önce veya bu çağa yakın bir zamanda işitilen hadise nispetle olgunluk çağında işitilen hadis daha güvenilirdir.
- 3) Hadisin rivayet keyfiyetine bakılarak tercih yapılır. Örneğin hadislerden birisinin lafzen, diğerinin manen rivayet edilmesi veya rivayetlerden birisinde sebebi vürûdun zikredilmesi, diğerinde zikredilmemesi.
- 4) Vürûd vaktine bakılarak tercih yapılır. Mesela hadislerden birinin Medenî, diğerinin Mekkî olması.
- 5) Haber lafzına bakılarak tercih yapılır. Örneğin hâssın âmma tercihi.
- 6) Hükme bakılarak tercih yapılır. Mesela tahrîme delâlet eden hadisin ibahaya delâlet eden hadise tercihi gibi.
- 7) Hârici durumuna göre tercih yapılır. Örneğin Kur'ânın zâhirine muvafakat eden hadisin diğerine tercihi. (İbnü's-Salah, Trs.: 286; Geniş bilgi için bkz. Koçyiğit, 1967: 149-150.)

Öte yandan Şâfiî usûlcüleri, kesin deliller arasında teâruz bulunmayacağı düşüncesinden hareketle daha çok hadislerin ve kıyasların tercihi konusuna yer vermişlerdir. Usûlcüler teâruz halindeki delillerden birinde bulunup diğerine karşı üstünlük sağlayan her vasfın tercih sebebi olabileceğini belirtmiş ve bazı vasıfların kabulü konusunda görüş birliğine varmış olsalar da tercih için yeterli olacak nitelikleri belirlemede aralarında geniş görüş ayrılıkları bulunmaktadır. (Suyûtî, Trs.: 654-659; Kanarya, 2012: 107; Özen, 2011: 484-487.)

Muhaddisler ise, hadisler arasındaki çelişkiyi gidermeye çalışırken sırasıyla, cem' ve te'lif, nesh, tercih ve tevakkuf gibi yöntemleri kullanmışlardır. Sıralama hususunda teorik tartışmalar olmuştur. Hadislerin çözümlemesi yapılırken bazen bir yöntem bazen de birkaç yöntem birlikte kullanılmıştır. Bunlardan nesh ve tercih kesin bir çözüm yolu olmakla birlikte, hadislerden birinin ihmal edilmesine meydan verdiği için gerekli olmadıkça başvurulmamıştır. (Kanarya, 2012: 106.)

Şâfiî uleması içinde önemli bir usûlcü olarak öne çıkan Şîrâzî'nin *el-Lümâ'* adlı eserinde muhtelifun fih rivayetleri tercih gerekçelerini çok sistematik olarak ele aldığı görülmektedir. Kimi âlimlerin 50, bazılarının 100'e kadar çıkardığı tercih gerekçelerini 12'si sened 12'si de metin ile ilgili olmak üzere 24 başlıkta sıralamış olması dikkat çekmektedir.

Sıraladığı tercih sebeplerini anlaşılır bir şekilde özetleyip sunan Şîrâzî'nin, hem Şâfiî usûlcüleri hem de muhaddislerin sıraladıkları gerekçeleri mezkûr eserinde derli toplu bir biçimde özetlemiş olması, onun iyi bir usûlcü, cedel tekniklerine vâkif bir âlim, tartışmalara hâkim ve halkın sorunlarına çözüm üretmeye çalışmış ve aynı zamanda eser telif etmiş bir bilgin olması gibi özelliklerine uygun düşmektedir.

4. SONUÇ

Şâfiî mezhebi içerisinde önemli ve etkili birçok âlim yetişmiştir. Bu mezhebin önemli fakih ve usûlcülerinden biri de Ebû İshâk eş-Şîrâzî'dir. Onun ilmî şahsiyetinin şekillenmesinde, kendi dönemindeki hareketli ve karışık ortamın tesiri büyük olmuştur. Onun münazara ve cedel konusundaki maharetinin bu ortamdaki güç bulduğu söylenebilir.

İlmî birikim ve yorum yeteneğini eserlerine döken Şîrâzî, çok önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Şîrâzî'nin özellikle *el-Lümâ' fi usûli'l-fikh* adlı eseri göz önünde bulundurulduğunda, onun usûlcülüğünü anlamak kolaylaşmaktadır.

Muhtelifu'l-hadisın çözüm yöntemlerinden biri tercih yöntemidir. Tercih için ilgili âlimler birçok gerekçe ortaya koymuşlardır. İbnu's-Salâh, iki hadis arasında yapılan tercih için elli sebep bulunduğunu zikretmiş; Suyûtî, bazı ulemanın bunları yüze çıkardığını söylemiş ve kendisi yedi kısım içerisinde yüz kadar sebebi örnekleriyle açıklamıştır.

Şîrâzî'nin mezkûr eserinde özellikle muhtelifun fih olan rivayetleri tercih ve yorumlama nedenleri konusuna yaklaşımı dikkat çekmektedir. Tercihin de bir yorumlama ameliyesi olduğu unutulmamalıdır. Şîrâzî'ye göre tercih sened ve metin açısından yapılır. O, her iki alanda 12'şer olmak üzere 24 madde tercih gerekçesi sıralamıştır.

Sıraladığı tercih sebeplerini anlaşılır bir şekilde özetleyip sunan Şîrâzî'nin, hem Şâfiî usûlcüleri hem de muhaddislerin sıraladıkları gerekçeleri mezkûr eserinde derli toplu bir biçimde özetlemiş olması, karmaşık olan bir konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Naim. (1982). Sahih-i Buhari Muhatasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi Mukaddimesi, DİB yay., Ankara.
- Akkurt, H. (2017). Ebu İshak eş-Şîrâzî'nin İcma Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aybakan, B. (2009) “Şâfiî Mezhebi”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), XXXVIII: 233, İstanbul.
- Aybakan, B. (2010). “Şîrâzî, Ebu İshak”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), XXXIX: 184, Ankara.
- Çakan, İ. L. (1986). “Hadis Usulu Kitaplarında “İhtilâfü'l-Hadis””, MÜİFD, Sayı: 4: 75-115.
- Erkoç, T. (2011). Ebu İshak eş-Şîrâzî'nin Emir ve Nehiy Hakkındaki Görüşleri, Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- İbnü's-Salah. (Trs.). Ulûmu'l-Hadis. Thk. Nureddin İtr, Daru'l-Fikir, Beyrut:
- Kanarya, B. (2012). “İmâm Şafî'nin "İhtilâfu'l-Hadis" İsimli Eserinde Muteâriz Hadisleri Çözme Metodolojisi”, -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı:VIII, 102.
- Koçyiğit, T. (1985). Hadîs İstılahları. AÜİF Yay., Ankara.
- Koçyiğit, T. (1967). Hadis Usûlü. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Özaydın A. (2015). “Bağdat Nizamiyye Medresesi'nin İlk Müderrisi Ebu İshak eş-Şîrâzî ve Medresenin Resm-i Küşâdı”, Şarkiyat Mecmuası, sayı: 26: 85-99.
- Özdemir, A. (2018). “Âhâd Haberin Reddedildiği Durumlar-Şafii Âlimlerinden Ebû İshâk Eş-Şîrâzî (ö. 476/1084) Örneği”, IV. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Metinler Kitabı, Ed. Bülent Cercis Tanrıtanır, Amenah Manafidizaji, İksad Yay., 449-450, Mardin.
- Özdemir, N. (2017). Ebu İshak eş-Şîrâzî'nin el-Lüma' adlı eserinde Hanefilere yönelttiği Görüşlerin Tahlili, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Özen, Ş. “Tercih”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), XL: 484-487. Ankara.
- Sübkî, T. (1413). *Tabakâtu'sh-Şafiiyye*. Daru Hicr, y.y.
- Süyûtî, C. (Trs.). Tadrîbü'r-râvî. Thk. Ebu Kuteybe Nazar Muhammed el-Feryâbî, Mektebetü'l-kevser, Beyrut.
- Şîrâzî, E. (1988). Şerhu'l-luma'. Thk. Abdulmecid Tutki, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, Lübnan.
- Şîrâzî, E. (Trs.). el-Luma' fî usûli'l-fıkıh maa havâşî'l-Kâsîmî ve muhtasari tahrîci'l-Gumârî. Thk. Abdulkadir el-hatib el-Hasenî, Dâru'l-hadîsi'l-Kettâniyye, Bahreyn.
- Şîrâzî, E. (Trs.). Tabakâtu'l-Fukahâ. Thk. İhsan Abbas, Daru'r-Râidi'l-Arabi, Beyrut.
- Zaferî, E. (1999). el-Vadih fî Usuli'l-Fıkıh. Thk. Abdullah et-Turkî, Müessesetu'r-Risale, Lübnan.
- Zehebî, Ş. (1993). Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut.